

ОЧНА СТАВКА ЯК ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПРОЦЕС

Будь – який злочин як об'єктивно реальний акт людської діяльності тягне за собою виникнення інформації, пов'язаної з його готуванням, здійсненням, приховуванням. Ця інформація існує об'єктивно, поза свідомістю особи, що розслідує злочин. Її виникнення, схоронність, можливості переробки підлеглі певним об'єктивним закономірностям. Лише цілеспрямована діяльність слідчого, його звертання до цієї інформації на підставі пізнання як названих закономірностей формування доказів, облік результатів їхнього прояву в конкретних умовах і обставинах, в свою чергу обумовлюють можливість встановлення і вивчення слідчим доказів. А також виявлення необхідної інформації оперативно-розшуковим шляхом на різних етапах розслідування злочинів [1, с.8].

Найбільш загальним завданням очної ставки є встановлення істини по справі шляхом з'ясування протиріч в свідченнях учасників. Це завдання вирішується в процесі інформаційної і психологічної взаємодії слідчого і осіб, які допитуються.

Виходячи з цього, очна ставка є специфічною формою спілкування, і подібно будь-якому іншому людському спілкуванню, вона не можлива без взаємного сприйняття учасниками слідчої дії один одного й обміну між ними інформацією.

Спілкування учасників очної ставки має свої закономірності, які повинен знати і розуміти кожен слідчий.

«В кримінологічній і судово-психологічній літературі до сих пір існує спрощена думка про спілкування учасників слідчих дій, як про обмін інформацією. Однак, логіка розвитку наукових досліджень, зокрема, судово-психологічних і кримінологічних закономірно веде до широкого погляду на спілкування, до розуміння його як складного, багатоаспектного соціального явища. Спілкування – це і процес обміну думками, почуттями і процес взаємоорієнтації, взаєморозуміння; це, нарешті, процес і невідмінна умова реалізації різних видів людської діяльності [2, с.8].

В.С.Комарков спілкування на очній ставці визначив як «такий вид суспільних зв'язків, який має дві особливості. З одного боку, воно – завжди індивідуально і виступає як між особиста взаємодія. З іншого боку – завжди соціально, упорядковано, протікає у створених суспільством формах» [2, с.9].

Найбільш характерною рисою спілкування учасників очної ставки є їх взаємодія (не зважаючи на ситуацію, що склалася – конфліктну чи безконфліктну). Учасники очної ставки (маються на увазі не тільки особи, які допитуються, але й і слідчий) не тільки взаємодіють, але й піддають один одного суттєвому психологічному впливу. Взаємні впливи пов'язують слідчого й осіб, які зведені на очну ставку, в єдину систему

інформаційної та психологічної взаємодії, і роль слідчого полягає в управлінні і контролі за функціонуванням цієї системи.

Зараз у теорії розрізняють 2 види інформації – матеріальну і ідеальну. Поняття інформації тлумачаться, багатозначно, а саме: 1) повідомлення про що-небудь; 2) відомості, що є об'єктом зберігання, переробки і передачі; 3) відомості про навколишній світ і процеси, що в ньому протікають, які сприймаються людиною або спеціальними пристроями; 4) повідомлення, що знайомлять із станом справ, станом чого-небудь; 5) відомості, що передаються людям усним, письмовим або іншим способом (за допомогою умовних сигналів, технічних засобів тощо [3, с. 26].

Треба погодитися з В.Г.Гончаренко та Ф.М.Сокіран, які роблять висновок, що «вірогідна доказова інформація – це відомості про щось, що відбувається в навколишньому світі, які відповідають дійсності і одержані слідчим в процесі його пізнавальної діяльності, під час розслідування кримінальної справи. При цьому способи прийому і передачі інформації не мають значення. Для використання її в доказуванні, вона повинна бути лише з визначених законом джерел, і передана зазначеними законом способами.

Інформація, яку отримує слідчий при провадженні слідчої дії дуже складна за своєю структурою, що дозволяє слідчому оцінювати та використовувати її за своїм розумінням у різних якостях: інформація, отримана належним чином, може бути використана в якості доказу, інша інформація – може зовсім не використовуватися, а деяка – лише бути орієнтиром для провадження інших слідчих дій.

Професор В.О.Коновалова відзначає, що «інформація, що виходить від допитуваного, має велику динамічність. Вона змінюється, доповнюється, відкидається в залежності від багатьох моментів, пов'язаних зі становленням психологічного контакту, пред'явлення доказів, які викривають допитуваного у дачі неправдивих свідчень, встановленням самообмови, злочинної поінформованості та ін.»[4, с.126].

Все це, на наш погляд, навіть в більшій мірі ніж допиту, стосується очної ставки, тому що вона є більш динамічною слідчою дією. В такому разі інформація отримується від двох джерел одразу, але вона часто є суперечливою, що вимагає від слідчого вміння швидко орієнтуватися в ситуації, що склалася, аналізувати надану інформацію та вжити адекватних заходів.

Складність провадження очної ставки припускає затрату більших зусиль слідчим при підготовці і плануванні цієї слідчої дії.

Специфіка підготовки полягає в прискореному рішенні розумових задач, пов'язаних з необхідністю оперування наявною інформацією, з метою отримання правдивих свідчень.

Інформація, яка має відношення до події, що розслідується, може поступати до слідчого як процесуальним шляхом, так і не процесуальним (у вигляді оперативного-розшукових даних). При цьому завдання слідчого полягає в аналізі та узагальненні наявних даних, правильній оцінці й визначенні шляхів їх використання. Інформація, яка отримується непроцесуальним

шляхом, доповнює дані, що одержані шляхом проведення слідчих дій, містить дані про можливі джерела отримання нової інформації й шляхи її перевірки. Необхідно також припускати можливість того, що оперативна інформація може бути хибною, тому, перед використанням її треба перевірити.

Творчий елемент у тактиці підготовки до очної ставки визначається різним обсягом інформації, якою володіє слідчий у відношенні осіб – учасників цієї слідчої дії, й обранням тактичних прийомів, які, на думку слідчого, є найбільш оптимальними в ситуації, що склалася.

Дуже важливою для слідчого при підготовці ним очної ставки є інформація, що стосується особистості учасників слідчої дії. Прояв глибокої поінформованості слідчим відносно особистості особи, яка допитується є фактором, що спонукає особу дати правдиві свідчення, а врахування при підготовці очної ставки характеру, темпераменту учасників, допомагає уникнути помилок при виборі тактичних і психологічних прийомів впливу на учасників слідчої дії.

При підготовці до очної ставки слідчий може не мати достовірних даних відносно лінії поведінки учасників й тієї нової інформації, яку він отримає під час слідчої дії. Цей пробіл, в певній мірі, можна заповнити прогнозуванням. В процесі підготовки до слідчої дії слідчий прогнозує поведінку її учасників й отримання інформації змістовного характеру. Надходження інформації можливо прогнозувати лише при наявності доказового матеріалу. Доказова цінність й обсяг інформації дозволяє з'ясувати мету, яку переслідує особа (підозрюваний), мотиви здійснення злочину, а також лінію поведінки, якої він збирається дотримуватися. «Імовірний характер прогнозування на стадії підготовки до допиту обумовлюється рядом причин. По-перше, слідчим не можуть бути враховані усі можливі дії іншої сторони. По-друге, особа, що проводить розслідування, не має у своєму розпорядженні інформації, яка є у обвинуваченого. По-третє, часовий режим не дозволяє отримувати всі данні, що цікавлять слідчого» [5, с.20].

Слушним є зауваження В.Є.Богінського про імовірний характер прогнозування на стадії підготовки до допиту, і, на наш погляд, такий характер прогнозування ще більше стосується очної ставки, тому що тут, на відміну від допиту, слідчому потрібно прогнозувати поведінку двох учасників: їх реакції на свідчення один одного, ймовірність зміни чи відмови від дачі свідчень.

Таким чином, чим більше обсяг інформації, яким володіє слідчий, тим більше у нього шансів здійснити слідчу дію, що планується з максимальним позитивним результатом.

За своєю структурою інформація, яка отримується від особи, що допитується дуже складна і охоплює багато елементів. На наш погляд, вдалу класифікацію елементів пропонує В.Ю.Шепитько. Він класифікує інформацію за такими видами: 1) інформація, що виходить від слідчого; 2) інформація, що виходить від допитуваного; 3) інформація, яка виходить від інших осіб, які беруть участь у допиті. Кожний з вказаних видів інформації має відносну самостійність та відповідну структуру.

Інформація, що виходить від слідчого, може бути класифікована на такі її види:

1) комунікабельно-забезпечувальну (використовують для забезпечення успішного проведення допиту та встановлення психологічного контакту з допитуваними); 2) субстанціональну (спрямовану на з'ясування основних відомостей по справі, що виявляється у постановці запитань, які визначаються предметом допиту); 3) спонукаючу (використовується у разі, якщо допитуваний забув важливі для справи обставини або відмовився від їх викладу); 4) викриваючу (покликану виявити та виправити неправдиві дані в показаннях допитуваного); 5) коригуючу (дозволяє уточнити показання або виявити та усунути викривлення, які є наслідком добросовісної помилки свідка або обвинуваченого).

Інформація, яка виходить від допитуваного, може бути класифікована за наступними критеріями: 1) за характером вираження: змістовна (відомості, які повідомляються допитуваним у процесі допиту), паралінгвістична (жести, міміка, рухи тіла, звукові явища, які супроводжують мову людини), мімічна (мімічні прояви, безпосередньо не пов'язані з мовою допитуваного), конклюдентна (рухи, жести, указання на що-небудь така, що відображає психофізіологічні реакції (почервоніння або збліднення шкіри обличчя, тремтіння рук, виступання поту та ін.); 2) за характером виявлення (така, що вільно викладена, та викладення із спонуканням); 3) за характером відображення дійсності (така, що відповідає дійсності, і така, що не відповідає їй) [6, с.4-5].

Треба відмітити, що всі ці види інформації взаємопов'язані та взаємозалежні.

Очна ставка являє собою процес спілкування, і слідчий завжди повинен зберігати ініціативу у регулюванні процесу обміну інформацією.

Виходячи з вищевикладеного, можна зробити висновок, що очна ставка є однією з найбільш складних і відповідальних слідчих дій та вимагає від слідчого значних інтелектуальних зусиль, планування своїх дій, швидкого вирішення розумових завдань, які постійно виникають під час провадження слідчої дії.

Список літератури: 1. Баев О.Я. Конфликтные ситуации на предварительном следствии. Воронеж, 1984. 2. Комарков В.С. Психологические основы очной ставки. Текст лекций. Х., 1976. 3. Гончаренко В.Г., Сокиран Ф.М. Тактика психологічного впливу на попередньому слідстві. К., 1994. 4. Коновалова В.Е. Допрос как информационный процесс // Проблемы соц. законности. Вып.5, 1980. 5. Богинский В.Е. Рефлексивное управление при допрос / Учебное пособие. Х., 1983. 6. Шепитько В.Ю. Допит: науково-практичний посібник. Х., 1998.

Надійшла до редколегії 13.03.2001р.